

Áform um lagasetningu (MVF24060123) – athugasemdir

Ég er í stjórn Íslenskrar málnefndar og er sammála því álitum sem nefndin hefur sent inn vegna þessara áforma. Ég vildi hins vegar bæta við nokkrum athugasemdum í mínu nafni. Þær tengjast aðallega umfjöllun um stöðu erlendra tungumála í almannarými og um málstaðal.

Erlend mál í almannarými

Í 2. kafla er bent á að engar reglur séu um á hvaða tungumálum opinberar upplýsingar séu birtar, m.a. á skiltum eða í auglýsingum. Sums staðar er vissulega nauðsynlegt að hafa einnig upplýsingar á ensku eða öðrum málum eins og til að mynda á alþjóðaflugvellingum í Keflavík. Víða annars staðar er slíkt hins vegar óþarfi. Kostnaður fylgir þýðingum og birtingu (til dæmis prentun) yfir á önnur mál og ekki hægt að rökstyðja hann nema skýrar ástæður séu fyrir notkun annarra mála. Íslenska og íslenska táknmálið eru einu opinberu málin hér á landi og fólk á rétt á því að vera í friði fyrir óþörfu áreiti frá sérstaklega ensku í [almannarýminu](#). Það grefur einnig undan stöðu íslensku að enska og önnur tungumál séu alls staðar sýnileg að þarflausu. Ef enska er alltumlykjandi í mál landslaginu (e. linguistic landscape) er lítil þörf fyrir útlendinga á að læra íslensku.

Ég tek undir það sem segir í áformunum um að það sé mjög brýnt að setja fram viðmiðunarreglur um birtingu upplýsinga í almannarými sem að minnsta kosti hið opinbera og sveitarfélög styddust við en æskilegast væri að giltu alls staðar. Í slíkum reglum þyrfti að kveða á um hvenær þörf væri á því að birta upplýsingar á öðru máli en íslensku, um röð tungumála í upplýsingaefni, sýnileika, til að mynda að upplýsingar á íslensku séu með stærra lettri en á öðrum málum og svo framvegis.

Skráning málstaðalsins

Í 2. kafla er fjallað um íslenskan málstaðal/ritmálsstaðal. Samkvæmt almennri skilgreiningu á þessu hugtaki á það bæði við um opinber viðmið (til að mynda stafsetningarreglur) og óopinber málviðmið um málnotkun, málfar, beygingu og fallanotkun sem hefð er fyrir og fjallað er um í kennslubókum og handbókum.

Ritreglur Íslenskrar málnefndar sem auglýstar eru af ráðherra eru kjarni málstaðalsins og það eina ótvíðæða sem tilheyrir honum (sjá umfjöllun um þær [hér](#)). Fjallað er um kosti opinberrar og staðlaðrar stafsetningar [hér](#). [Íslensk stafsetningarorðabók](#) er birtingarmynd ritreglnanna eins og lesa má um [hér](#). Það má einnig líta svo á að ný vefgátt Árnastofnunar, *m.is*, tilheyrir málfræðistöðlinum því að lögð hefur verið mikil vinna í það á síðustu árum að færa *Íslenska nútímamálsorðabók* og svokallaðan [BÍN-kjarna](#), sem *m.is* byggist á, til samræmis við ritreglur og stafsetningarorðabókina.

Óopinber málviðmið og málfarsatriði eru hins vegar ekki alveg eins ljós þótt þau séu það í meginatriðum. Þetta eru rithættir, beyging eða orðalag sem þykir vera *rétt mál*. Oft er þetta eitthvað sem er eldra og upprunalegra en önnur tilbrigði og tengist þá þeim mikilvæga þætti málstefnunnar að halda í samhengið í sögu málsins. Dæmi um slíkt er að mælt er með því að segja *heltast úr lestinni* en ekki *hellast úr lestinni*, *fyrirverandi seðlabankastjóri* en ekki *fyrirum seðlabankastjóri* og að segja *þau sátu hvort á sinni þúfu* en ekki *þau sátu á sitthvorri þúfunni*. Upplýsingar um þennan hluta málstaðalsins er meðal annars að finna í [Málfarsbanka](#) Árnastofnunar en einnig víða annars staðar (sjá til dæmis kaflann „Leiðbeiningar um gott mál: hóflega formlegt ritað mál“ eftir Ara Pál Kristinsson í *Handbók um íslensku* (2011:122–136).

Upplýsingar um málstaðalinn og einnig þann óopinbera þurfa að vera aðgengilegar fyrir alla. Það er mikilvægt út frá gagnsæi og jöfnu aðgengi. Eiríkur Rögnvaldsson (2022:45) segir til að mynda: „[...] meðan sú skoðun er ríkjandi eða a.m.k. útbreidd að ýmis þekkt tilbrigði eigi ekki heima í formlegu máli þurfa málnotendur að hafa aðgang að upplýsingum um það“. Ýmsir hafa hvatt til þess á síðustu árum að málfarsstaðallinn yrði uppfærður eða endurnýjaður. Forsenda þess er ítarleg skráning sögu hans.

Í undirbúningi er rannsóknarverkefni um skráningu sögulegra málfarsatriða, það er yfir það hverjir hafa mælt með ákveðnum málfarsatriðum í bókum, greinum, pistlum eða stílskjöllum. Elstu málfarsleiðbeiningarnar eru í ritdómum Konráðs Gíslasonar í *Fjölni* 1843–1845 en frá síðari tímum höfðu mikil áhrif til að mynda *Íslensk málfræði* Björns Guðfinnssonar, pistlar Gísla Jónssonar í Morgunblaðinu og skrif Árna Böðvarssonar (til dæmis í ritinu *Íslenskt málfar* (1992)). Fyrirmynd um slíka skráningu er verkefnið *Hyper Usage Guide of English database* (sjá <http://huge.ullet.net/>). Ef af þessu verkefni verður vænti ég þess að að niðurstöður úr því verði einnig nýttar til að uppfæra Málfarsbankann en ég er ritstjóri hans.

Heimildir

Eiríkur Rögnvaldsson. 2022. *Alls konar íslenska. Hundrað þættir um íslenskt mál á 21. öld*. Mál og menning: Reykjavík.

Jóhannes B. Sigtryggsson. 2019. Hvað eru ritreglur Íslenskrar málnefndar? (<https://arnastofnun.is/is/utgafa-og-gagnasofn/pistlar/hvad-eru-ritreglur-islenskrar-malnefndar>).

Jóhannes B. Sigtryggsson. 2022. Enska í almannarými (<https://arnastofnun.is/is/utgafa-og-gagnasofn/pistlar/enska-i-almannarymi>).

Jóhannes B. Sigtryggsson. 2022. Er þörf á staðlaðri stafsetningu í íslensku ritmáli? (<https://www.visindavefur.is/svar.php?id=78163>)

Reykjavík, 3. október 2024

Jóhannes B. Sigtryggsson
rannsóknardósent Árnastofnun og stjórnarmaður í Íslenskri málnefnd